PALEOLITICUL ÎN PERIMETRUL BUCUREŞTILOR

VASILE BORONEANŢ

Această lucrare constituie o primă încercare de a prezenta toate descoperirile privind paleoliticul Bucureştilor, care deşi nu sînt numeroase sînt foarte importante pentru înţelegerea evoluţiei procesului de locuire umană pe teritoriul său. A fost făcută cu intenţia de a pune la îndemîna specialiştilor şi celor interesaţi, tot ceea ce se cunoaşte despre paleoliticul capitalei ţării.

Istoricul cercetărilor

Problema urmelor preistorice în Cîmpia Română nu s-a pus decît după anul 1868 cînd Al. Odobescu în „Notice sur la Roumanie" bănuia existenţa lor în evoluţia societăţii omeneşti şi pe pămîntul patriei noastre.[1] Tot el este acela care presupune cel dintîi existenţa preistoriei pe teritoriul Bucureştilor, idee exprimată cu ocazia conferinţei ţinută la Atheneul Român la 17 decembrie 1872, publicată apoi în 1874 în revista „Columna lui Traian". Conferinţa s-a intitulat „Artele în periodul preistoric la noi". Al. Odobescu presupunea că Gorganul unde este acum biserica Ilie Gorgani are temeliile ce se afundă în băierile „unui antic gorgan"[2]. Bănuiala sa nu s-a confirmat. Grigore Tocilescu afirmă în studiul „Cetatea Bucureştilor" publicat în „Tinerimea română" vol. I, că împrejurul acestui gorgan nu s-au găsit urme preistorice şi că el trebuie considerat mai cu probabilitate o mică insulă, un rest de platou spart şi mîncat de apele Dîmboviţei.[3] Această părere în legătură cu originea Gorganului este confirmată şi de geograful Gh. Vâlsan în lucrarea „Bucureştii din punct de vedere geografic".[4] De aceeaşi părere pare a fi şi C. S. Nicolăescu Plopşor în articolul „Urme de noui aşezări preistorice în preajma Bucureştilor" publicat în Cronica Numismatică şi Arheologică în 1922[5].

---

[1] P. S. Aurelian, Al. Odobescu, *Notice sur la Roumanie,* Paris, 1867.

[2] Al. Odobescu, *Artele din România în periodul preistoric,* în Scrieri literare şi istorice, vol. II, Bucureşti, 1887, p. 268.

[3] Gr. Tocilescu, *Cetatea Bucureştilor,* în Tinerimea Română, N.S., 19 cf. C. S. Nicolăescu Plopşor, *Urme de noui aşezări preistorice în preajma Bucureştilor,* în Cronica numismatică şi arheologică, II, 1922, 9—10, p. 51.

[4] Gh. Vâslan, *Bucureştii din punct de vedere geografic,* în Anuar de Geografie şi Antropogeografie al Universităţii din Bucureşti, I, 1909, 1910, p. 150.

[5] C. S. Nicolăescu Plopşor, op. cit., loc. cit., p. 51—55.

https://biblioteca-digitala.ro

Explicația aceasta nu lămurea problema locuirii movilei în preistorie. Clarificarea situației are loc abia în 1953—1955 cînd prof. Gh. Cantacuzino, cu sprijinul Academiei R. S. România și al Muzeului Bucureștilor, face săpături arheologice dovedindu-se că gorganul, această popină, nu a fost locuit decît în primele decenii ale veacului al XVII-lea [6]. Cu aceste cercetări se pune capăt discuțiilor în legătură cu posibila locuire preistorică a gorganului, dar prin cercetările de pe dealul de la Mihai Vodă, se întărește ipoteza lui Al. Odobescu că „străvechii locuitori ai mocirlelor de pe malul Dîmboviței" au existat, fiind dovediți prin descoperirea aici a unor urme de viață datînd din paleoliticul superior.

Urme preistorice sînt pomenite întîi de Gr. Tocilescu în Dealul Spirii unde „s-au găsit arme și unelte de silex precum și obiecte de lut în formă conică cu orificiul deasupra", iar la Arcuda menționează că s-au găsit „mai multe instrumente din epoca de piatră", pe care declară că nu le-a văzut [7]. C. Moisil precizează că ele erau vîrfuri de săgeți și topoare din silex [8]. C. Moisil, îl menționează pe Gr. Tocilescu ca pe cel dintîi, la noi, care a făcut o hartă cu descoperirile preistorice și pe care probabil figura și Bucureștiul. Harta se afla la Muzeul Național de Antichități. C. S. Nicolăescu Plopșor preia aceste date cărora le adaugă propriile sale cercetări de la Băneasa-Herăstrău și Ciurel [9].

Cele dintîi urme aparținînd paleoliticului provenind din perimetrul Bucureștilor, au fost identificate de către Dinu V. Rosetti în jurul anului 1933, pe malul drept al Colentinei, la capătul străzii „Zidurilor dintre Vii" într-o carieră de nisip, și la Bucureștii-Noi, tot pe malul drept al Colentinei, în cariera Bazilescu [10]. Urmează apoi, descoperirea după război a unui vîrf de mînă [11], în cariera de nisip de la Herăstrău, altele mai mult sau mai puțin certe avînd tot caracter izolat.

Primele piese găsite într-o săpătură arheologică sînt cele de pe *Dealul Mihai Vodă*, descoperite de C. S. Nicolăescu Plopșor și cele de la Radu Vodă semnalate de Vl. Zirra. Au urmat descoperirile de la Cernica făcute de Gh. Cantacuzino și cele ale Mioarei Turcu la Bragadiru, V. Boroneanț la Chitila — Cărămidărie.

Cele mai multe dintre acestea se află la Muzeul de istorie a municipiului București. Unele din descoperirile vechi s-au pierdut, altora li se păstrează doar copia din gips.

Bucureștii cu zona sa suburbană este situat în Cîmpia Română, în subunitatea Cîmpia Vlăsiei. Această subunitate distinge două sectoare cunoscute sub denumirea de : Cîmpia Snagovului, în partea de nord și Cîmpia Bucureștiului în partea de sud. Cîmpia Bucureștiului se învecinează la est cu

---

[6] Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice pe Dealul Mihai Vodă și împrejurimi*, în Bucureștii de odinioară, București, 1959, p. 113.

[7] Gr. Tocilescu, op. cit.

[8] C. Moisil, *Privire asupra antichităților preistorice ale României*, în Buletinul Comisiei Monum. Istorice, III, 1910, p. 121—123, nota 9, p. 124.

[9] C. S. Nicolăescu Plopșor, op. cit., loc. cit., p. 10.

[10] D. V. Rosetti, *Descoperiri paleolitice în preajma Bucureștilor*, PMMB, I, 1934, p. 5—6.

[11] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani*, în SCIV, VII, 1956, 1—2, p. 29.

https://biblioteca-digitala.ro

subunitatea Mostiștea, iar la sud-vest cu Burnazul.[12]. Prin noua reorganizare administrativă partea de est a Cîmpiei Snagovului a fost inclusă în perimetrul Sectorului agricol Ilfov.

Forajele întreprinse la București și în zona învecinată atestă scufundarea temeliei alcătuite din calcare cretacice de-a lungul unei avanfose care trece pe la nord de București, la cca. 1000 m adîncime, coborînd spre arcul carpatic și ajungînd să aibă 3000 m. la Ploiești[13]. Această depresiune adîncă s-a umplut treptat mai ales cu marne, argile, nisipuri, pietrișuri etc. Analiza acestor sedimente și stratigrafia lor au permis stabilirea următoarelor etape evolutive: 1) etapa de sedimentare din carboniferul inferior și mediu; 2) etapa de modelare subaeriană din carboniferul superior; 3) etapa de modelare subacvatică din triasic; 4) etapa de denudare din jurasicul inferior; 5) etapa de evoluție submersă cuprinsă între jurasicul mediu și cretacicul superior.

Prezentarea descoperirilor

Descoperirile făcute pînă acum sînt întîmplătoare și mai rar din săpături. Provin de pe marginea interfluviilor din apropierea cursurilor de apă. Toate descoperirile, în afară de cele de la Cernica, nu pot fi atribuite unei așezări sau unui strat de cultură. Situația așezării de la Cernica este diferită. Existența la Cernica a unui număr mare de piese (cca. 50) exclude posibilitatea prezenței lor întîmplătoare. Gh. Cantacuzino afirmă că au fost găsite în stratul de cultură aparținînd neoliticului vechi de tip Dudești. „Cultural prezența lor acolo nu poate fi explicată decît că au fost reutilizate de purtătorii culturii Dudești".[14] Noi credem însă, că provin dintr-un strat de cultură aflat ceva mai jos, de unde au fost antrenate odată cu pămîntul scos din gropile făcute de purtătorii culturii sus-amintite. O viitoare săpătură va lămuri poziția lor stratigrafică. Prezentăm în continuare materialele în ordinea vechimii așa cum apar din lucrările deja publicate.

Paleoliticul inferior: Clactonianul. Prima menționare a existenței acestei culturi materiale din paleoliticul inferior pe teritoriul Bucureștilor o găsim la C. S. Nicolăescu Plopșor, în anul 1952, în articolul „Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice din ultimii 4 ani"[15]. Se menționează o așchie provenind de la Pantelimon. În „Bucureștii de odinioară", S. Morintz și D. V. Rosetti, în capitolul I, „Din cele mai vechi timpuri și pînă la formarea Bucureștilor"[16] menționează „o așchie obținută prin ciocnire și un nucleu, adică un bulgăre de cremene, din care prin lovituri se desprindeau așchii tăioase."

---

[12] Saabba Ștefănescu, *Stratele geologice din regiunea Bucureștiului*, în Buletinul Societății Române de Geografie, 1907, vol. XLIII.

[13] Gh. Vâlsan, *Cîmpia Română, Contribuție de geografie fizică* (1916), în Opere Alese, București, 1971; Vintilă Mihăilescu, *Vlăsia și Mostiștea*, în Buletinul Societății Române de Geografie, 1907, vol. XLIII.

[14] Informație dată de Gh. Cantacuzino cu ocazia uneia din vizitele și discuțiile purtate pe șantierul Cernica.

[15] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, loc. cit., p. 12.

[16] S. Morintz, Dinu Rosetti, *Bucureștii de odinioară*, București, 1959, p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

În „Tratatul de istorie a României", vol. I este consemnată existența unor așchii răzlețe aparținînd acestei culturi în carierele de pietrișuri din preajma Bucureștilor. [17]

Cu aproape aceleași cuvinte ca în „Bucureștii de odinioară", sînt menționate o așchie și un nucleu de către Val. Leahu în „Istoria orașului București" cap. I. [18]. C. C. Giurescu în „Istoria Bucureștilor" preia aceste informații [19].

Din investigațiile făcute în depozitul Muzeului de istorie a municipiului București și în inventare reiese că numai una din piesele citate se află în muzeu. Piesa poartă numărul de inventar 4091/18471 și este descrisă ca nucleu lucrat din bulgăre de silex. Pe fișă nu este consemnat locul de proveniență, dar pare a fi una și aceeași piesă, cu cea publicată în „Istoria orașului București", descrisă ca „nucleu, adică un bulgăre de silex din care se desprindeau prin cioplire așchii". Corespunde însă ca descriere cu piesa publicată de C. S. Nicolăescu Plopșor în 1956 [20]. Este o așchie groasă „mult rulată și adînc patinată" de culoare maron deschis (galben ficat) cu un luciu de alunecare în strat de nisip fin sau mîl. Pare să fi avut o retușare intenționată, dar care prin repetate rulări s-a tocit. Piesa a fost reutilizată. Este cioplită la un capăt unde i s-a făcut o retușare pe partea dorsală. Nu a prezentat și nu prezintă bulb de percuție și nici plan de lovire. Este greu de spus cînd anume s-a produs a doua prelucrare, dar credem noi că tot cam în aceeași perioadă. Așa cum se prezintă este anevoios de spus dacă este clactoniană sau dacă nu este mai veche ori mai nouă. Reutilizarea este certă. Este verosimil să provină de la Pantelimon.

Paleoliticul mijlociu. Levalloisianul. Prezența sa pe teritoriul Bucureștilor a fost semnalată de către Dinu V. Rosetti. O sesizează în partea de miazănoapte a ruinei ce se păstra în capătul străzii „Zidurilor dintre Vii" și mlaștina alcătuită în acest loc de apele Colentinei. Este vorba de unelte de cremene și numeroase rămășițe de cerbi și elefanți diluviali. Le consideră puține pentru a atrage concluzii mai ample. Le găsește „întrucîtva" analogii în Bulgaria, la Temnata Dupka (aurignacian) și în Moldova, la Ghermani-Dumeni în levalloisian [21]. N. N. Moroșan le consideră și ele levalloisiene la fel cu cele de la Ghermani-Dumeni. C. S. Nicolăescu Plopșor le datează afirmînd : „deși ele pot fi atribuite paleoliticului inferior final, ca cele de la Suharul și Cleanov din Oltenia", Temnata Dupka și Mirizlivka din Bulgaria [22]. Ulterior le atribuie stadiului levalloisian [23]. Prezența lor este menționată și de S. Morintz și D. V. Rosetti [24], este pomenită de C. S. Nicolăescu

[17] C. S. Nicolăescu Plopșor, Istoria României, vol. I, p. 9.
[18] Val. Leahu, *Așezări din orînduirea comunei primitive*, în Istoria orașului București, 1965, p. 21.
[19] C. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, ed. II, București, 1979, p. 27.
[20] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, loc. cit., p. 13.
[21] Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 5—6.
[22] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Paleoliticul în România*, în Dacia V—VI, 1938, p. 66.
[23] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, în Probleme de antropologie, 1, 1954, p. 66.
[24] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

Plopşor, în „Istoria României" vol. I [25], apoi preluată de Val. Leahu [26], de C. C. Giurescu [27]. Nici unde nu este specificat numărul şi descrierea pieselor. Din ilustraţii însă se pot face unele aprecieri. Astfel în ilustraţia lui D. V. Rosetti se văd şase piese sau poate şapte, dacă nu cumva una este de la Bucureştii-Noi [28]. C. S. Nicolăescu Plopşor ilustrează descoperirile acestea în teza sa de doctorat cu opt piese [29]. Cercetînd în depozitul Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti am găsit două piese, ambele putînd fi recunoscute între cele publicate. Cea mai interesantă dintre acestea este o aşchie lamelară de decorticare, de formă semilunară care pe partea dorsală păstrează parţial din cortexul nucleului. Are culoare maronie cu pete alburii. Prezintă un plan de lovire lat cu aşchii în solzi, bulb bine conturat, rectificat prin retuşe. Tipologic este un racloar concav scalariform. Retuşarea este dorsală, totală pe o latură şi parţială pe alta. Are dimensiunile 9,7 cm. lungime, 3,3 cm. lăţime, 1 cm. grosime, număr de inventar 4093/18474. Cea de a doua este o aşchie de culoare maronie închisă. Prezintă un plan de lovire îngust, convex, bulbul de percuţie proeminent. Este retuşat dorsal, parţial. Funcţional a putut fi utilizat ca racloar. Poartă numărul de inventar 4092/18473, dimensiuni 6,2 cm. lungime, 3,9 cm. lăţime şi 0,7 cm. grosime.

Musterianul. Despre existenţa acestei culturi a paleoliticului mijlociu în Bucureşti, primul care vorbeşte este C. S.Nicolăescu Plopşor, amintind descoperirea întîmplătoare de la Hersăstrău făcută de Teodora Chiţulescu. C. S. Nicolăescu Plopşor denumeşte piesa vîrf musterian [30]. Această descoperire este menţionată şi de S. Morintz şi D. V. Rosetti care publică şi desenul [31]. Aceşti autori menţionează că în această carieră s-au găsit şi oase de Elephas primigenius. Descoperirea este menţionată şi de Val. Leahu [32]. În „Bucureştii de odinioară" [33] şi în „Istoria oraşului Bucureşti" [34] mai sînt menţionate şi alte descoperiri musteriene, anume : un obiect de cremene aflat la Bucureştii-Noi, după părerea noastră cel găsit de D. V. Rosetti, pentru că în continuare, este amintit şi obiectul de os cu descrierea veche, din 1934, făcută de acesta [35], precum şi piese de la Arhivele Statului (Dealul Mihai Vodă) şi de pe Dealul Radu Vodă [36]. C. S. Nicolăescu Plopşor vorbeşte şi el de descoperirea de pe Dealul Mihai Vodă pomenind un vîrf musterian [37]. Gh. Cantacuzino adaugă că obiectele au fost reutilizate într-o epocă mai nouă în neolitic, cînd au suferit şi o retuşare parţială [38]. Încadrarea culturală a

---

[25] C. S. Nicolăescu Plopşor, Istoria României, p. 9.
[26] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[27] C. C. Giurescu, op. cit., p. 27—28.
[28] Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 5, fig. 1.
[29] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Paleoliticul din România*, op. cit., p. 65, fig. 19.
[30] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 29.
[31] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, loc. cit., p. 13, pl. I, 3.
[32] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[33] S. Morintz, Dinu V. Rosetti, op. cit., p. 13—14.
[34] Val. Leahu, op. cit., p. 21.
[35] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., p. 13—14.
[36] Idem.
[37] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 29.
[38] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

pieselor de la Mihai Vodă este bine făcută, dar din nenorocire piesele s-au pierdut, după descoperire, deoarece C. S. Nicolăescu Plopşor nu le-a menţionat în nici-o lucrare de după aceea. Din toate piesele prezentate ca aparţinînd musterianului am putut vedea doar vîrful musterian de la Herăstrău şi o piesă de la Radu Vodă. Vîrful se găseşte în copie de gips la Muzeul de istorie a municipiului Bucureşti.

După desenul publicat în „Bucureştii de odinioară" şi după copia de gips, tipologic, se aseamănă foarte mult cu o piesă de acelaşi tip găsită de C. S. Nicolăescu Plopşor în stratul musterian de la Baia de Fier din Oltenia [39].

În colecţia Muzeului de istorie a municipiului Bucureşti se păstrează un fragment de aşchie lamelară de culoare maron-deschisă, spre gălbui, cu pete alburii şi dungi maronii. Este retuşată la capătul opus trunchierii şi lateral, parţial. Retuşarea este dorsală. Piesa a putut fi utilizată ca răzuitor. Datorită rulării într-un strat nisipos de către agenţii naturali are un luciu la suprafaţă. Poate proveni din acelaşi loc cu vîrful musterian.

Paleoliticul superior. În ciuda faptului că a fost identificat mai recent pe teritoriul Bucureştilor, paleoliticul superior [40], ni se prezintă acum cel mai bine documentat. Cercetările arheologice de pe Dealul Mihai Vodă au pus în evidenţă cea dintîi mărturie. Este vorba despre un răzuitor realizat prin retuşarea alternă a unei lame de silex. Piesa nu a putut fi găsită spre studiu dar la publicare a fost reprodus desenul ei [41]. Gh. Cantacuzino precizează că retuşarea s-a produs în epoca neolitică şi este proba reutilizării sale în această epocă [42]. Val. Leahu semnalează o piesă la Măgurele aparţinînd culturii aurignaciene [43]. După fotografia pulbicată este neîndoielnic un gratoar microlitic pe capăt de lamă trunchiată. Pare mai degrabă că aparţine neoliticului. Informaţiile cele mai sigure ni le prezintă descoperirile lui Gh. Cantacuzino de la Cernica. Din această aşezare cunoaştem silexuri paleolitice care au fost găsite în stratul neolitic de la baza depunerilor cercetate aici. Ele se aflau în poziţie secundară în stratul de argilă lutoasă de culoare cafenie în care este cantonat neoliticul [44] (după S. Morintz brun deschis). Au putut ajunge, după cum am arătat, odată cu materialul scos din stratul brun cu infiltraţii sau alburiu cu concreţiuni calcaroase. Unele dintre aceste silexuri au putut fi refolosite de către purtătorii culturii Dudeşti sau Boian, faza Bolintineanu. Gh. Cantacuzino, în lucrările publicate, nu se referă la aceste materiale, dar o parte dintre piesele găsite au fost cedate cu ani în urmă, spre publicare lui Al. Păunescu. O altă parte din aceste materiale au fost preluate de Eugen Comşa şi cedate spre studiu lui Al. Păunescu. În con-

[39] C. S. Nicolăescu Plopşor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 22, fig. 5.

[40] Panait I. Panait, *Probleme privind continuitatea locuirii teritoriului Bucureştilor*, în Geografia municipiului Bucureşti şi a jud. Ilfov, Bucureşti, 1977, p. 31. În acest studiu sînt prezentate pe scurt toate descoperirile paleolitice din Bucureşti.

[41] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., p. 14, fig. 1.

[42] Gh. Cantacuzino, op. cit., p. 94.

[43] Val. Leahu, op. cit., p. 21.

[44] Gh. Cantacuzino, S. Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funden in Cernica (Bukarest)*, în Dacia NS, 1963, VII, p. 29—32 şi fig. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

secință nu ne vom putea referi decît la materialele deja publicate de Al. Păunescu, deoarece studiul celorlalte este încă neterminat.

Al. Păunescu publică aceste materiale fără a face nici o referire sau discuție în legătură cu stratigrafia așezării. Precizează că provin din săpăturile efectuate de Gh. Cantacuzino, între anii 1961—1967. Probabil că în articolul care urmează a fi publicat va face considerații și asupra condițiilor de descoperire și asupra poziției stratigrafice. Cercetătorul amintit menționează că provin din nivelul I [45]. Noi am văzut aceste materiale la regretatul prof. Gh. Cantacuzino care ne-a informat că provin din nivelul I al stratului al II-lea, gălbui cu concrețiuni calcaroase [46], sau brun deschis — stratul Dudești după St. Morintz. Noi am făcut o vizită profesorului Gh. Cantacuzino pe șantier în timpul lucrării. Al. Păunescu menționează că s-au găsit puține piese tipice, amintind printre acestea patru lame și așchii retușate, trei piese cu mici scobituri (en coches), șase gratoare, din care două pe lamă cu partea activă convexă. Este pomenit de asemenea un gratoar înalt pe așchie, două gratoare nucleiforme unul dublu nucleiform (tip rabot) precum și trei burine de unghi, pe spărtură și un altul dublu nucleiform [74]. În total 17 piese. Arheologul Al. Păunescu spune că în afară de acestea ar mai fi 25—30 piese [48], deci în total aproximativ 50 de piese. Acest fapt justifică afirmația noastră că nu ne găsim în fața unei întîmplări, ci a unei așezări paleolitice care merită toată atenția. Al. Păunescu atribuie aceste piese aurignacianului II mijlociu. Oricum ar fi, el se încadrează faciesului paleoliticului superior, care în urma săpăturilor recente de la Ciuperceni se conturează ca un facies cultural aparte, specific, cu rădăcini poate locale. Prezintă caracteristici care îl deosebesc de aurignacianul din celelalte provincii ale țării și din alte părți ale Europei [49].

În săpăturile efectuate de Mioara Turcu la Bragadiru, între anii 1973—1979, s-au găsit mai multe piese de silex [50]. Nu par a fi toate din paleolitic. După identificarea primei piese s-a efectuat o cercetare de teren în această stațiune, avînd drept scop identificarea locului de proveniență și depistarea unei eventuale așezări în apropiere. Cu tot efortul, o asemenea așezare nu a fost găsită.

Între piesele care par a fi paleolitice, provenite de la Bragadiru, menționăm o așchie de decorticare puternic rulată, de culoare galben maronie, cu plan de lovire și bulb de percuție care în procesul de transport a căpătat o patină de frecare (luciu). Este retușată dorsal, parțial. Poate fi încadrată seriei denumite de C. S. Nicolăescu Plopșor clactoniene. Provine din secțiunea XLI 1979 din stratul cu Latènul geto-dacic. Împreună cu acesta s-a găsit și un nucleu neolitic. O altă piesă a fost găsită în 1976, în bordeiul 30 dacic. Este o lamă lată, trunchiată, dintr-un silex impur, de granulație

[45] Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 122.

[46] Gh. Cantacuzino, S. Morintz, op. cit., p. 32, fig. 5.

[47] Al. Păunescu, op. cit., loc. cit.

[48] Comunicare făcută de colegul Al. Păunescu căruia îi mulțumim.

[49] Săpături efectuate de V. Boroneanț începînd cu anul 1977, pînă în prezent împreună cu I. Vlad de la Muzeul din Alexandria.

[50] Mioara Turcu, *Cercetări arheologice la Bragadiru*, în acest volum.

https://biblioteca-digitala.ro

mare. Se aseamănă cu cel din Valea Dunării, de la Malul Roşu [51]. Are culoarea vineţie cu patină albă pe partea ventrală unde se pare că a fost afectat de flacăra unui foc. Nu prezintă nici o retuşare. Bulbul şi planul de lovire au aşchieri din care cauză este greu de spus dacă se datorează utilizării la aprins focul sau sînt făcute în vederea altei întrebuinţări. Poate aparţine cultural paleoliticului superior. În gura cuptorului din bordeiul 32, datat din secolul X—XI e.n., a fost găsit un nucleu de silex de culoare vînăt-cenuşie cu patină albicioasă, care mai păstrează parţial cortexul. A avut probabil două planuri de lovire, dar care printr-o cioplire a unui flanc (laturi) a fost transformat în gratoar nucleiform, de tip rabot. Acest tip de piesă constituie o trăsătură specifică paleoliticului superior din Cîmpia Română. Este de mici dimensiuni (3,2 cm. înălţime, 2,7 cm. grosime), tinzînd spre o formă microlitică. Acest tip de piesă se întîlneşte la Giurgiu-Malul Roşu [52], Ciuperceni-Vii II, precum şi la Cernica [53]. Deşi probabil a fost prins de foc, mai păstrează parţial din crusta de calcar pe care a avut-o la extragerea din stratul de cultură. Urme de folosire la aprinderea focului nu se observă pe piesă, iar dacă a avut s-au uniformizat odată cu arderea nucleului (inventar nr. 119767/6432). Ar putea aparţine unui aurignacian final. Piesele au fost descoperite în săpăturile efectuate de Mioara Turcu pe malul stîng al Sabarului. În acest loc, malul rîului are o pseudo-terasă care are aspectul unei pante abrupte, erodate. Interfluviul format din material loessoid a fost uşor erodat în perioada de formare a luncii largi a Sabarului. Este foarte probabil ca materialul de silex să provină dintr-o aşezare paleolitică aflată prin apropiere şi adus în locuinţe de către om, în diverse epoci, servind la aprinsul focului.

Cremenea se găseşte relativ greu în zonă datorită inexistenţei unor deschideri naturale profunde care să afecteze stratele vechi cu pietrişuri şi prundişuri. Această situaţie a putut să-i fi determinat pe daci şi pe românii din secolul X să o aducă de la distanţe ceva mai mari.

CONCLUZII

O imagine prea clară asupra paleoliticului Bucureştilor nu putem avea din cauza numărului redus, a puţinătăţii dovezilor de cultură materială şi a lipsei de certitudine stratigrafică asupra lor. O altă cauză este şi aceea că unele dintre materialele descoperite au o poziţie stratigrafică, dar secundară — cum sînt cele de la Bragadiru sau de la Mihai Vodă, fiind scoase din poziţia lor primară şi refolosite în epoci mai noi. Atunci cînd aceste piese sînt extrem de tipice, tipologia ne poate ajuta şi riscul de încadrare culturală este mic. Problema se complică atunci cînd ne găsim în faţa unui material mai puţin tipic sau a formelor puţin cunoscute. Neavînd precizie asupra locului de descoperire, cum sînt cele de la Pantelimon, iarăşi ne

[51] C. S. Nicolăescu Plopşor şi colaboratorii, *Paleoliticul de la Giurgiu*, în SCIV, VII, 1956, 3—4, p. 223—233.

[52] Al. Păunescu, op. cit., p. 122.

[53] Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

găsim în fața unui impediment în a corela descoperirea cu relația stratigrafică. Un paradox este și acela că deși Capitala este centrul cercetării geologice, granulometrice, palinologice etc. a țării, teritoriul Bucureștilor sau împrejurimile sale nu au fost cercetate sistematic pentru a avea analize de laborator determinate pe straturi și orizonturi, spre a putea cunoaște cărui moment al pleistocenului îi aparține fiecare depunere. Reținem că pentru București nu deținem decît de o analiză de sporopolen și aceasta din 1960—1961, deci sîntem încă la stadiul de pionerat [54]. Pentru a putea încadra și emite judecăți de valoare asupra pieselor în discuție, ar fi necesar să știm cînd s-a fixat definitiv rețeaua actuală de ape curgătoare. Precizare, ca aceea, că în Riss s-a completat imaginea reliefului actual este foarte bună, dar insuficientă. Chiar dacă condițiile de relief nu vor fi fost cele mai prielnice, nu avem motiv să ne îndoim, că procesul de desfășurare a vieții umane nu a avut loc și pe teritoriul Bucureștilor, încă din vremea paleoliticului inferior. În paleoliticul superior, cînd procesul de definitivare a reliefului actual era aproape desăvîrșit, ne putem da seama că au existat condiții pentru om dintre cele mai bune. Este foarte posibil, ca fenomenele de eroziune din holocenul superior, care au dus la crearea teraselor joase și de dezvoltare a procesului de luncă, au putut antrena și straturile mai vechi ale paleoliticului.

În ce privește clactonianul deși din piesele identificate la vremea descoperirii ca atare, nu găsim decît o piesă și aceasta destul de nesigură, nu avem motiv să ne îndoim asupra apartenenței lor culturale atribuite de C. S. Nicolăescu Plopșor. Dacă pietrișurile de Colentina s-au format în Riss, sau Riss-Würm [55], atunci silexurile găsite în aceste nisipuri puteau fi aduse de undeva din apropiere. Să fi fost lucrate în această vreme este un fapt greu de crezut. Dacă s-au format într-o fază rece, anterioară paleoliticului [56], respectiv într-un Würm, atunci ele nu puteau fi luate decît de undeva de departe și transportate aici, dintr-o terasă spartă, de către torentul care a dus la sedimentarea lor. În orice caz, nu au fost găsite în poziție primară. Clactonianul, contestat de unii autori ca unitate culturală specifică, și-a încheiat evoluția la începutul Würmului. S-a desfășurat în timp, după C. S. Nicolăescu Plopșor, între 540 000—120 000 ani [57].

Atribuirea pieselor de la Colentina, Ziduri între Vii, levalloisenului [58] este iarăși o problemă aproape încheiată prin dispariția pieselor. Cele două

---

[54] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 113—118.

[55] P. Coteț, *Unele date privind...*, op. cit., p. 73.

[56] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 117.

[57] C. S. Nicolăescu Plopșor, în Istoria României, vol. I, p. 9. Cercetările mai recente le socotesc de 400.000 ani, asociate cu unele tipuri de așchii de tip levalloisian. Tipurile caracteristice clactonianului compun uneori industriile tayaciene, tehnica și tipologia sa, coborînd pînă în jurul anilor 80.000. Evoluția sa ar începe, deci, înainte de glaciațiunea Mindel, mergînd pînă pe la sfîrșitul interglaciarului Riss-Würm și începutul Würm-ului.

M. Brezillon, *Dictionnaire de la Prehistoire*, Paris, 1969, p. 71 ; La dénomination..., op. cit., p. 79.

[58] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Paleoliticul în România*, loc. cit., p. 66. Începe din interglaciarul Mindel-Riss aproximativ 300.000 ani și a continuat sub forma unei tehnici pînă către sfîrșitul interglaciarului Riss-Würm și a glaciațiunii Würm. Asistăm, din punct de vedere științific, la o regrupare a industriilor levalloisiene și musteriene, calificată de noile cercetări ca lavalloiso-musteriană de M. Brezillon, *Dictionnaire...*, op. cit., p. 141, La dénomination..., op. cit., p. 79, 84.

https://biblioteca-digitala.ro

piese care s-au păstrat, tipologic și tehnologic par a fi diferite, poate chiar și ca materie primă. Racloarul poate fi apropiat unui levalloisian, sau mai curînd unei tradiții levalloisiene, în vreme ce așchia ar trebui să fie mult mai tînără, este o piesă fragilă cu plan de lovire foarte îngust, putînd fi atribuită acestei epoci, numai ca accident de fabricație. Înseși cele cîteva retușe pe care le păstrează par a fi de tradiție mai nouă.

Dintre piesele musteriene nu s-a păstrat decît o așchie lamelară de la Radu Vodă și copia vîrfului de la Herăstrău, de aceea este greu de exprimat un punct de vedere. Oricum după copia păstrată și desenul publicat de S. Morintz și D. V. Rosetti [59], credem că piesa de la Herăstrău trebuie să aparțină unui proces cultural specific văii Dunării, foarte aproape ca vîrstă de vîrful de la Baia de Fier, publicat de C. S. Nicolăescu Plopșor [60]. Trage spre un musterian mijlociu — final. Celelalte piese rămîn a fi menționate cu termenul vag de musterian.

Piesele răzlețe găsite, deoarece în Cîmpia Română nu a fost altă cultură identificată decît aurignacianul, rămîn să le atribuim tot lui. Cît privește materialul de la Cernica el a fost atribuit de Al. Păunescu aurgnacianului II [61]. Tipologic, materialul de la Cernica se deosebește de celelalte descoperite la Giurgiu-Malu Roșu sau Ciuperceni. Este mai aproape de acela descoperit de C. N. Mateescu la Vădastra, și ar putea fi indiciul existenței unui facies cultural de cîmpie, care să se diferențieze mai mult ca grad de finisare, datorită raritații materiei prime, decît ca evoluție culturală sau diferențiere în timp.

Pînă la publicarea materialului integral din toate așezările, alte precizări nu se pot face. O bună șansă de încadrare culturală și cronologică ne-o oferă perspectiva efectuării unor sondaje arheologice în stațiunea de la Cernica cu care ocazie, luîndu-se probe pentru analize de carbonați, granulometrie, polen, etc. s-ar obține o mai bună încadrare culturală și s-ar crea un prim element de referință pentru București în încadrarea descoperirilor. În prezent nu cunoaștem și nu avem siguranță dacă stadiul Würmului III este prezent în depuneri la București. Nimeni dintre pedologi în teren nu riscă să încerce delimitarea Würmului de holocen. De aceea o cercetare sistematică mai ales a unui punct în care să existe și o depunere arheologică, ar fi dintre cele mai fericite și de sperat. Situația cea mai bună ar fi oferită de descoperirea, în viitor, măcar a unei așezări paleolitice cu stratigrafie clară.

Un ultim element asupra căruia mai insistăm este cronologia epocii paleolitice cu referire specială la teritoriul țării noastre și la spațiul bucureștean. Cercetările arheologice, recent întreprinse, în special în Africa, au

---

[59] S. Morintz, D. V. Rosetti, op. cit., pl. I, 3.

[60] C. S. Nicolăescu Plopșor, *Rezultatele principale...*, op. cit., p. 22. Această cultură cunoaște o evoluție în vremea interglaciarului Riss-Würm și a glaciațiunii Würm. Începe deci dinainte de 100.000 ani și durează pînă în timpul glaciațiunii Würm (Würm I, II după terminologia franceză), durează, deci, pînă în jur de 35.000 ani. La noi această cultură se pare că se prelungește pînă la aproximativ 300.000 ani.

[61] Al. Păunescu, *Evoluția armelor și uneltelor...*, op. cit., p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

coborît istoria umanității pînă la 3,5—4 milioane de ani [62]. Această perioadă, cea mai veche din istoria umanității, începe de la această dată, paleoliticul inferior durînd pînă pe la 100 000—95 000 ani, cel mijlociu, între 95 000—35 000 de ani, iar cel superior de la 35 000 la 10 000 (sau 8000, după unii autori) [63]. Dat fiind numărul mic al cercetărilor cu încadrări sigure pentru țara noastră, paleoliticul a fost admis a exista începînd cu 1 000 000 de ani — cel inferior coborînd pînă în jur de 90 000 ani, iar paleoliticul mijlociu pînă la 35 000, chiar 30 000 ani.

Pe baza descoperirilor din punctul Ciuperceni-Carieră, noi credem că paleoliticul nostru poate fi coborît pînă dincolo de 1 800 000 ani, cercetările viitoare vor fi de natură să aducă precizări noi. Poate exista un decalaj, în timp, între centrul Europei și țara noastră, dar mai ales față de alte continente. Se constată o ușoară întîrziere a culturilor paleoliticului inferior și mijlociu, în vreme ce paleoliticul superior pare a se sfîrși mai repede, în regiunile sud-vestice aceasta datorită condițiilor climatice mai dulci, mai puțin severe, din vremea ultimului Würm și a încălzirii climatului postglaciar într-o etapă ceva mai timpurie decît în centrul și vestul Europei. În consecință descoperirile anterioare musterianului clasic, deci — industria denumită pe teritoriul bucureștean clactonian, — nu pot fi mai noi de 50 000 ani, dar nici mult mai vechi, mai ales că provin din nisipurile de Colentina, care deși au fost datate de P. Coteț în Riss-Würm, datările de ordin palinologic lasă să se înțeleagă că sînt mai tinere [64]. V. Iliescu și G. Cioflică găsesc în argilele din nisipuri polen, care indică un climat rece — care nu poate fi altul decît Würmul, iar peste acestea urmează depunerile prăfoase care aparțin tot acestei faze, dar terminale [65]. Ori Würmul, în Europa, începe pe la 80 000 ani și se termină în jur de 10 000. La aceasta mai trebuie adăugat și corectivul, că cele mai multe pot să fie remaniate, deci în poziție secundară.

Cît privește descoperirile din vremea paleoliticului superior este greu să ne pronunțăm atîta vreme cît nici tipologic nu pot fi prea clar încadrate. Dacă ar fi să comparăm materialul de la Cernica cu cel de la Ciuperceni Vii I și II și cu alte descoperiri din țară aparținînd aurignacianului, atunci le-am data în jur de 15 000 î.e.n.

În concluzie se poate afirma că descoperirile pînă acum cunoscute acoperă, cu unele lacune, toate etapele din evoluția paleoliticului. Deși numărul descoperirilor nu este mare ele sînt suficiente pentru a ne face o imagine despre evoluția genului uman pe meleagurile Bucureștilor de azi, în timpul celei mai vechi și mai lungi perioade din istoria umanității. Cercetărilor viitoare le revine sarcina găsirii unor așezări paleolitice, care pe baza studiilor multidisciplinare să ne completeze cunoașterea despre această perioadă.

---

[62] L. Balout, *La Prehistoire origine et evolution des outils de pierre*, în Origines de l'homme, Paris, 1976, p. 50.

[63] H. de Lumley, *Cadre cronologique absolu, paleomagnetisme, chronologie, paléontologique et botanique, esquisse paléoclimatologique, sequences culturelles*, în La Prehistoire Française, Paris, 1976, p. 5—23.

[64] P. Coteț, *Unele date privind...*, op. cit., p. 73.

[65] V. Iliescu, G. Cioflică, op. cit., p. 115, 117.

https://biblioteca-digitala.ro

LE PALÉOLITHIQUE DANS L'AIRE BUCARESTOISE

Résumé

L'article renferme un exposé sur les recherches au sujet du paléolithique bucarestois, le cadre géo-géographique de la zone, de même que toutes les découvertes concernant le paléolithique inférieur, moyen et supérieur dans l'aire bucarestoise .

La plupart des découvertes sont dûes à la remarquable activité des archéologues comme Dinu V. Rosetti, à Bucureştii Noi, rue Ziduri între vii etc., ou C. S. Nicolaescu Plopşor à Herăstrău, Pantelimon, et ont un caractère accidental. D'autres proviennent des fouilles archéologiques, mais sont en petit nombre et n'ont pas de correspondant sur le plan des couches de culture. Elles ont une position stratigraphique sécondaire. Le faible nombre de piéces ne permet pas une étude de typologie. Les porteurs des cultures appartenant aux couches où elles ont été découvertes les ont utilisés de nouveau et quelque fois les ont reamenagés.

Une place importante occupent les découvertes de Cernica, où l'on a trouvé un grand nombre de pièces appartenant au paléolithique supérieur, l'aurignacien.

https://biblioteca-digitala.ro